

УДК 343.618

DOI [https://doi.org/10.36919/3041-1149\(Print\)14.2026.298-305](https://doi.org/10.36919/3041-1149(Print)14.2026.298-305)

О. В. Цимбал,

здобувач ступеня доктора філософії,

ПВНЗ «Європейський університет»

email: otsymbal@e-u.edu.ua

ORCID 0009-0006-5968-9588

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У СФЕРІ НЕЗАКОННОЇ ТРАНСПЛАНТАЦІЇ АНАТОМІЧНИХ МАТЕРІАЛІВ ЛЮДИНИ

INTERNATIONAL EXPERIENCE IN COUNTERING CRIMINAL OFFENCES IN THE FIELD OF ILLICIT TRANSPLANTATION OF HUMAN ANATOMICAL MATERIALS

У статті досліджено міжнародний досвід протидії кримінальним правопорушенням у сфері незаконної трансплантації анатомічних матеріалів людини з урахуванням транснаціонального характеру відповідних діянь і потреби в його адаптації до української правової та організаційної системи. Обґрунтовано потребу в розмежуванні незаконної торгівлі органами й торгівлі людьми з метою вилучення органів як взаємопов'язаних, але самостійних кримінально-протиправних явищ, що мають різну правову природу та потребують належного кримінально-правового охоплення. Проаналізовано положення Палермського протоколу, Конвенції Ради Європи проти торгівлі людськими органами й міжнародних професійних стандартів, зокрема Декларації Стамбула, крізь призму їхнього значення для формування комплексної системи протидії незаконному обігу органів.

Встановлено, що результативність такої протидії не може визначатися виключно наявністю кримінально-правових заборон, оскільки істотне значення мають превентивний контроль за законністю та добровільністю донорства, встановлення походження й простежуваність руху анатомічного матеріалу, контроль за діяльністю трансплантаційних центрів і посередників, фінансовий моніторинг, використання інформаційних систем і міжнародний обмін інформацією. Розглянуто значення запобігання трансплантаційному туризму та професійного контролю за діяльністю суб'єктів трансплантаційної системи як додаткових механізмів недопущення потрапляння незаконно отриманих органів до легальної системи трансплантації. Акцентовано, що транснаціональний характер відповідних схем, у яких вербування та експлуатація донорів, вилучення й переміщення органів, фінансові операції та діяльність посередників можуть бути пов'язані з декількома юрисдикціями, обумовлює потребу в міжнародному правоохоронному співробітництві.

З урахуванням положень міжнародних актів і зарубіжної практики визначено напрями вдосконалення української системи протидії незаконній трансплантації, зокрема потреба в подальшому розвитку кримінально-правової охорони, передбаченої ст. 143 КК України, з урахуванням різних етапів незаконного обігу анатомічних матеріалів і ролі його учасників. Окремо враховано криміногенні ризики, пов'язані з умовами воєнного стану в Україні. Обґрунтовано, що міжнародний досвід доцільно використовувати не за рахунок механічного запозичення окремих моделей, а через поєднання сумісних із національною системою кримінально-правових, організаційних, інформаційних, фінансових і превентивних механізмів.

Ключові слова: незаконна трансплантація, анатомічні матеріали людини, торгівля органами, медичні працівники, досудове розслідування, міжнародне співробітництво.

The article examines the international experience in countering criminal offences in the field of illicit transplantation of human anatomical materials, taking into account the transnational nature of the respective acts and the need for its adaptation to the Ukrainian legal and organizational system. It substantiates the necessity of distinguishing between illicit organ trafficking and human trafficking for the purpose of organ removal as interconnected but independent criminal phenomena that possess different legal natures and require appropriate criminal law coverage. The provisions of the Palermo Protocol, the Council of Europe Convention against Trafficking in Human Organs, and international professional standards, particularly the Declaration of Istanbul, are analyzed through the prism of their significance for establishing a comprehensive system to counter illicit organ trafficking.

It is established that the effectiveness of such countermeasures cannot be determined solely by the existence of criminal law prohibitions, since significant importance lies in preventive control over the legality and voluntariness of donation, establishing the origin and traceability of anatomical materials, monitoring the activities of transplant centers and intermediaries, financial monitoring, the use of information systems, and international information exchange. The importance of preventing transplant tourism and ensuring professional oversight of the activities of subjects within the transplantation system is considered as an additional mechanism to prevent illegally obtained organs from entering the legal transplantation system. Emphasis is placed on the fact that the transnational nature of such schemes—where donor recruitment and exploitation, organ removal and transfer, financial transactions, and intermediary activities may involve multiple jurisdictions—necessitates international law enforcement cooperation.

Taking into account the provisions of international acts and foreign practice, the directions for improving the Ukrainian system of countering illegal transplantation are identified. In particular, this includes the need for further development of the criminal law protection stipulated by Article 143 of the Criminal Code of Ukraine, considering the various stages of illicit trafficking in anatomical materials and the roles of its participants. Special consideration is given to the criminogenic risks associated with the conditions of martial law in Ukraine.

It is substantiated that international experience should be utilized not through the mechanical borrowing of specific models, but through a combination of criminal law, organizational, informational, financial, and preventive mechanisms compatible with the national system.

Keywords: *illegal transplantation, human anatomical materials, organ trafficking, medical professionals, pre-trial investigation, international cooperation.*

Постановка проблеми. Розвиток сучасної трансплантології істотно розширив можливості медичної науки щодо лікування тяжких захворювань і порятунку життя людини, однак одночасно сформував нові криміногенні ризики, пов'язані із незаконним вилученням, придбанням, переміщенням, передачею та використанням анатомічних матеріалів людини. Особливу небезпеку становить формування міжнародного попиту на органи, за якого економічна нерівність між потенційними донорами та реципієнтами, недостатній рівень контролю за трансплантаційною діяльністю в окремих державах і діяльність посередницьких структур створюють умови для виникнення стійких транснаціональних злочинних мереж. Дослідження глобальних процесів у цій сфері свідчать, що незаконний обіг органів уже давно перестав бути виключно внутрішньою проблемою окремих держав, оскільки донор, реципієнт, посередник і медична установа можуть перебувати на території різних країн, а підготовка, фінансування та безпосереднє проведення трансплантації здійснюватися в межах кількох юрисдикцій [8].

Транснаціональний характер таких кримінальних правопорушень зумовлює потребу розглядати протидію їм не лише через призму криміналізації окремих форм незаконної поведінки, а як комплексну систему заходів, що охоплює попередження незаконного попиту та пропозиції органів, контроль за донорством і трансплантаційною діяльністю, забезпечення простежуваності походження анатомічного матеріалу, фінансовий моніторинг, інформаційний обмін і міжнародне правоохоронне співробітництво. Саме системність такого підходу відрізняє ефективні моделі протидії від ситуацій, коли кримінально-правова заборона існує формально, але не супроводжується механізмами її практичного забезпечення.

Український контекст цієї проблеми визначається одночасно розвитком національної системи трансплантації, євроінтеграційними процесами та потребою в забезпеченні її функціонування відповідно до міжнародних стандартів. Проте умови російсько-української війни породжують додаткові криміногенні ризики, оскільки переміщення населення, соціальна вразливість окремих категорій осіб і порушення звичних механізмів доступу до медичної допомоги можуть використовуватися для реалізації незаконних схем, пов'язаних із торгівлею органами [5].

Водночас механічне перенесення зарубіжних моделей на український ґрунт не може вважатися достатнім. Потрібно встановити, які саме елементи міжнародного досвіду забезпечують результативність протидії незаконній трансплантації, як вони взаємодіють між собою та які з них можуть бути адаптовані до української правової й організаційної системи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика незаконного обігу анатомічних матеріалів людини досліджується представниками різних галузей науки, що пояснюється її комплексним характером. Значний внесок у розуміння глобального масштабу торгівлі органами та пов'язаного з нею трансплантаційного туризму зробили D. A. Budiani-Saberі та F. L. Delmonico, які звернули увагу на економічну асиметрію між особами, що продають органи, та реципієнтами, а також на транснаціональну організацію відповідної діяльності [8]. G. M. Danovitch, J. Chapman, A. M. Carpon та інші автори досліджували значення міжнародних професійних стандартів у протидії торгівлі органами й трансплантаційному туризму, наголошуючи на потребі в узгоджених діях професійного середовища, державних органів та міжнародних організацій [10]. Водночас значення відповідних професійних стандартів доцільно розглядати саме як один із компонентів загальної системи протидії, а не як її самостійний нормативний фундамент.

Серед українських дослідників особливий інтерес становить праця Л. А. Жерж, присвячена імплементації позитивного зарубіжного досвіду запобігання злочинам, пов'язаним із незаконною трансплантацією. Авторка проаналізувала досвід Бельгії, Ізраїлю, Іспанії, Польщі й Хорватії та визначила комплекс заходів, які можуть бути використані під час формування української системи запобігання відповідним кримінальним правопорушенням [2]. Кримінально-правовий вимір проблеми досліджено С. В. Гринчак та А. А. Гринчак, які розглянули питання реформування кримінальної відповідальності за незаконний обіг анатомічних матеріалів людини в контексті європейської інтеграції України й обґрунтували потребу в подальшому узгодженні українського кримінального законодавства з міжнародними та європейськими стандартами [1]. Міжнародно-правовий аспект протидії незаконній торгівлі органами людини окремо досліджується О. В. Матвеевим [6], а кримінологічні чинники, пов'язані із впливом російсько-української війни на торгівлю органами, І. Г. Луценко [5].

Водночас сучасний стан наукової розробки проблеми свідчить про доцільність подальшого комплексного дослідження саме механізмів протидії, сформованих у різних державах і на міжнародному рівні, з визначенням не лише їхнього змісту, а й можливостей практичної адаптації до українських умов.

Метою статті є визначення основних міжнародних механізмів протидії кримінальним правопорушенням у сфері незаконної трансплантації анатомічних матеріалів людини, розкриття їхнього кримінально-правового, організаційного й превентивного значення, а також обґрунтування можливостей їхньої адаптації до правової та організаційної системи України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розуміння міжнародних підходів до протидії незаконній трансплантації передусім потребує розмежування близьких за змістом, але не тотожних кримінально протиправних явищ. У міжнародній практиці незаконна трансплантація, торгівля органами та торгівля людьми з метою вилучення органів розглядаються як взаємопов'язані, проте самостійні форми протиправної діяльності. Торгівля органами передбачає незаконні операції з органами, зокрема їх придбання або передачу з метою отримання фінансової чи іншої матеріальної вигоди, тоді як торгівля людьми з метою вилучення органів пов'язана передусім з експлуатацією людини як потерпілої особи. Таке розмежування має принципове значення для кримінально-правового оцінювання, оскільки одна й та сама трансплантаційна схема може одночасно охоплювати декілька самостійних кримінально протиправних форм поведінки [8; 1].

Палермський протокол розглядає вилучення органів як одну із форм експлуатації, для якої за наявності інших передбачених протоколом ознак може йтися про торгівлю людьми [7]. Водночас сама незаконна торгівля органами не обов'язково передбачає наявність усіх елементів торгівлі людьми, що обумовлює потребу в самостійному кримінально-правовому регулюванні відповідної поведінки. Такий підхід отримав подальший розвиток у Конвенції Ради Європи проти торгівлі людськими органами (CETS № 216), яка спрямована саме на протидію незаконному обігу органів як самостійному кримінальному явищу [9].

Принципову зміну в підходах до протидії незаконному обігу органів закріпила Конвенція Ради Європи проти торгівлі людськими органами. Відмінність цієї Конвенції від підходу, за якого протидія зводиться до встановлення кримінально-правової заборони, полягає в поєднанні криміналізації відповідних діянь із превентивними заходами, захистом потерпілих і механізмами міжнародного співробітництва. Конвенція формує комплексну модель кримінально-правової протидії незаконному обігу органів, охоплюючи різні форми протиправних дій щодо їх вилучення, використання, транспортування, передачі, отримання, імпорту й експорту за наявності визначених Конвенцією умов, а також встановлюючи механізми захисту потерпілих, запобігання правопорушенням і міжнародного співробітництва.

Українське кримінальне законодавство вже містить спеціальну норму щодо порушення встановленого законом порядку трансплантації анатомічних матеріалів людини. Так, ст. 143 КК України передбачає відповідальність за умисне порушення встановленого законом порядку трансплантації анатомічних матеріалів, якщо воно спричинило істотну шкоду здоров'ю потерпілого [4]. Проте міжнародний досвід дає підстави оцінювати ефективність кримінально-правової протидії ширше, ніж через наявність однієї спеціальної норми. З огляду на це оцінювати достатність кримінально-правової охорони потрібно з урахуванням усієї послідовності незаконного обігу анатомічного матеріалу – від його пошуку та вилучення до транспортування, передачі, отримання й використання. На потребу такого перегляду в кримінально-правовому регулюванні звертають увагу С. В. Гринчак та А. А. Гринчак, які пов'язують реформування кримінальної відповідальності за незаконний обіг анатомічних матеріалів людини з процесами європейської інтеграції України [1].

Протидія незаконній трансплантації не може обмежуватися переслідуванням уже вчинених діянь, оскільки не менш важливим завданням є усунення умов, за яких формується незаконний ринок органів. Дослідження D. A. Budiani-Saberi та F. L. Delmonico дає підстави стверджувати, що торгівля органами формується передусім там, де існує значний дисбаланс між попитом на трансплантаційний матеріал і соціально-економічним становищем потенційних донорів [8]. Тому ефективна система протидії повинна впливати не тільки на продавця або посередника, а й на умови, які забезпечують функціонування такого ринку. Практичне забезпечення цього напряму передбачає доступність легальної трансплантації, чіткі правила безоплатного донорства, належний соціальний і медичний захист живих донорів, а також контроль за будь-якими фінансовими відносинами, пов'язаними з отриманням анатомічного матеріалу. Такий підхід зміщує акцент із реагування на вже вчинене кримінальне правопорушення на усунення його економічних передумов.

Показовим у цьому контексті є досвід європейських держав, досліджений Л. А. Жерж, зокрема, через аналіз практики Бельгії, Ізраїлю, Іспанії, Польщі та Хорватії, що дав змогу авторці виокремити комплекс організаційних і профілактичних заходів, які сприяють мінімізації ризиків незаконної трансплантації [2]. Цінність цього досвіду полягає саме в його системності: протидія забезпечується не одним контролювальним органом або одним кримінально-правовим механізмом, а сукупністю процедур, які ускладнюють внесення незаконно отриманого органа до легальної системи трансплантації.

Однією із центральних гарантій законності трансплантаційної діяльності є контроль за походженням анатомічного матеріалу. Для ефективного запобігання незаконному обігу потрібно забезпечити можливість встановити походження органа, обставини його вилучення, особу донора, правові підстави вилучення, переміщення та подальше використання. За таких умов простежуваність анатомічного матеріалу набуває значення не лише організаційної вимоги трансплантаційної системи, а й самостійного інструменту кримінологічної профілактики. Цей

підхід має особливе значення для протидії діяльності посередників, оскільки документування та незалежна перевірка кожного етапу трансплантації істотно обмежують можливості легалізації органа, отриманого незаконним способом. Натомість відсутність належного документального зв'язку між донором, медичним закладом, органом і реципієнтом створює сприятливі умови для приховування незаконного походження органа.

Самостійним напрямом протидії незаконному обігу органів є запобігання трансплантаційному туризму, поширення якого значною мірою зумовлене можливістю переміщення потенційних реципієнтів до держав, де механізми контролю за походженням трансплантаційного матеріалу, дотриманням установлених процедур його вилучення та захистом донорів від експлуатації не забезпечують належного рівня правових і організаційних гарантій [8]. Водночас трансплантаційний туризм не може зводитися лише до самого факту перетину державного кордону з метою отримання медичної допомоги, оскільки його криміногенний зміст визначається характером і метою такого переміщення, зокрема в разі, коли воно забезпечує доступ до незаконно вилученого органа, створює умови для експлуатації донора або використовується для обходу національних вимог, що регламентують порядок вилучення, розподілу та трансплантації органів. У зв'язку з цим міжнародна практика поступово переходить від ізольованого функціонування національних систем трансплантації до формування механізмів обміну інформацією про випадки трансплантації за кордоном, що дає змогу встановлювати підозрілі випадки після повернення реципієнта до країни його проживання та співвідносити отриману інформацію з даними про потенційно незаконне походження органа.

Значний превентивний потенціал у цій сфері мають інформаційні системи, використання яких може забезпечувати не лише накопичення статистичних даних, а й зіставлення відомостей про донорів, реципієнтів, трансплантаційні центри та проведені операції, переміщення анатомічних матеріалів та інші обставини, взаємопов'язаність яких може свідчити про наявність ризиків незаконного втручання у відповідні процеси. Водночас відомості, сформовані в таких інформаційних системах, за умови дотримання вимог кримінального процесуального законодавства можуть використовуватися під час досудового розслідування для встановлення походження анатомічного матеріалу, кола причетних осіб і послідовності вчинення кримінально протиправних дій та набувати доказового значення у встановленому законом порядку. Такий підхід створює передумови для переходу від переважно реактивної моделі протидії, за якої правоохоронне реагування розпочинається вже після встановлення ознак кримінального правопорушення, до превентивної моделі, орієнтованої на своєчасне виявлення нетипових взаємозв'язків, підозрілих операцій та інших індикаторів можливого порушення встановленого порядку трансплантації ще на етапі їх формування або підготовки.

Економічна природа торгівлі органами зумовлює потребу у використанні фінансового моніторингу як самостійного напрямку протидії відповідним кримінальним правопорушенням. Як зазначають D. A. Budiani-Saberі та F. L. Delmonico, основна частина економічної вигоди від незаконних операцій зосереджується на рівні посередницької ланки, тоді як донор, від якого безпосередньо вилучається орган, отримує лише незначну частину коштів [8]. У зв'язку із цим протидія незаконній трансплантації потребує інтеграції кримінально-правових та організаційних заходів із механізмами фінансового моніторингу, здатними виявляти економічні зв'язки, що залишаються прихованими за формально легальними медичними операціями. Виявлення нетипових платежів, фінансування поїздок потенційних реципієнтів до інших держав, оплати посередницьких послуг, а також систематичних фінансових контактів між особами, залученими до трансплантаційної процедури, може створювати додаткову доказову основу для встановлення організаторів, посередників та інших учасників незаконної схеми.

Транснаціональний характер незаконної трансплантації зумовлює потребу в міжнародному правоохоронному співробітництві, адже окремі етапи протиправної діяльності від вербування та експлуатації донорів до вилучення, переміщення й трансплантації органів можуть здійснюватися в різних державах, тоді як фінансові операції, діяльність посередників та інші елементи відповідної схеми можуть бути пов'язані ще з кількома юрисдикціями. За таких обставин результативність розслідування значною мірою залежить від оперативності обміну

інформацією, застосування механізмів міжнародної правової допомоги, встановлення місця перебування учасників злочинної схеми, отримання доказів, що перебувають за кордоном, а також відстеження пов'язаних із нею фінансових операцій. Загальною правовою основою такого співробітництва є Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності, яка станом на серпень 2026 року об'єднує 194 держави-учасниці [3].

Специфіка незаконної трансплантації зумовлює потребу у виході міжнародного співробітництва за межі традиційної взаємодії правоохоронних органів, оскільки значна частина інформації, потрібної для встановлення обставин злочину, формується в системі охорони здоров'я та сфері організації трансплантації. У цьому контексті Конвенція Ради Європи проти торгівлі людськими органами передбачає визначення національних контактних пунктів, покликаних забезпечувати обмін відповідною інформацією між державами [9]. Така взаємодія передбачає поєднання медичних відомостей, даних про організацію та проведення трансплантацій, інформації про переміщення анатомічних матеріалів і результатів правоохоронної діяльності для встановлення взаємозв'язків між окремими елементами незаконного обігу органів та його учасниками.

Окремого значення в системі протидії незаконній трансплантації набуває професійний контроль за діяльністю суб'єктів трансплантаційної системи. Міжнародні професійні стандарти, сформовані, зокрема, у межах Декларації Стамбула, орієнтовані на недопущення залучення трансплантаційних центрів до незаконного обігу органів і практик трансплантаційного туризму [10]. Водночас їх роль у сучасній моделі протидії доцільно визначати як доповнювальну щодо державного регулювання, адже професійні стандарти встановлюють належні правила поведінки медичних працівників, медичних закладів та інших суб'єктів трансплантаційної системи, однак не можуть підміняти передбачені законом механізми контролю та юридичної відповідальності.

Значення професійного контролю проявляється насамперед у тому, що медичні працівники й заклади охорони здоров'я повинні мати можливість і обов'язок відмовитися від проведення трансплантації за наявності сумнівів щодо законності походження органа або добровільності донорства. За таких обставин результативність досудового розслідування значною мірою залежить від оперативності обміну інформацією, застосування механізмів міжнародної правової допомоги, встановлення місця перебування учасників злочинної схеми, отримання доказів, що перебувають за кордоном, а також відстеження пов'язаних із нею фінансових операцій. Водночас належне криміналістичне забезпечення досудового розслідування таких кримінальних правопорушень потребує встановлення взаємозв'язків між медичними, фінансовими та інформаційними даними, що дає змогу відтворити механізм незаконного обігу анатомічних матеріалів, визначити роль кожного учасника та забезпечити належне доказування обставин кримінального правопорушення.

Застосування зазначених механізмів в Україні потребує окремого врахування умов воєнного стану, які істотно змінюють характер криміногенних ризиків у сфері трансплантації. І. Г. Луценко звертає увагу на те, що російсько-українська війна створює додаткові криміногенні чинники, пов'язані з торгівлею органами, а латентність таких діянь ускладнює їхнє своєчасне виявлення [5]. У цих умовах традиційної моделі контролю за трансплантаційною діяльністю недостатньо, оскільки ризики можуть виникати внаслідок переміщення населення, соціальної вразливості окремих категорій осіб, порушення звичайних механізмів доступу до медичної допомоги та функціонування злочинних мереж у транскордонному середовищі.

Застосування зарубіжних підходів в Україні потребує їхнього попереднього співвіднесення з чинною системою трансплантації та кримінально-правовими засобами її охорони. У цьому аспекті йдеться про запровадження таких механізмів, які забезпечуватимуть перевірку законності та добровільності донорства, встановлення походження й простежуваність руху анатомічного матеріалу, належний контроль за діяльністю трансплантаційних центрів і посередників, виявлення фінансових зв'язків між учасниками незаконних схем, а також оперативний обмін відповідною інформацією між медичними та правоохоронними органами. Водночас особливого значення набуває узгодження кримінального законодавства України з міжнародними стандартами. Положення Конвенції Ради Європи проти торгівлі людськими органами можуть бути використані не лише як джерело загальних принципів, а як орієнтир для оцінювання повноти кримінально-правової охорони. Наявність ст. 143 КК України є вагомою, але сама собою не свідчить про повне

охоплення всіх можливих форм незаконного обігу анатомічних матеріалів. Тому подальше вдосконалення законодавства має здійснюватися з урахуванням усіх етапів незаконної схеми, а також співвідношення відповідальності безпосередніх виконавців, посередників, організаторів та інших причетних осіб [1; 6].

Висновки. Узагальнення міжнародних стандартів, зарубіжної практики та наукових підходів дає змогу констатувати, що протидія кримінальним правопорушенням у сфері незаконної трансплантації анатомічних матеріалів людини має ґрунтуватися на багаторівневій системі взаємопов'язаних кримінально-правових, організаційних, медичних, інформаційних, фінансових та міжнародно-правових засобів. Саме собою встановлення кримінально-правової заборони не забезпечує належного рівня протидії, якщо держава не контролює походження анатомічного матеріалу, його переміщення та подальше використання. Визначальне значення водночас має розмежування незаконної торгівлі органами та торгівлі людьми з метою вилучення органів, оскільки різна правова природа цих діянь зумовлює потребу в їхньому належному самостійному кримінально-правовому охопленні.

Аналіз міжнародних підходів свідчить, що належний рівень протидії забезпечується поєднанням кримінально-правового переслідування з контролем за законністю походження анатомічного матеріалу, простежуваністю його переміщення, професійним контролем трансплантаційних центрів, інформаційним зіставленням відомостей про донорів, реципієнтів і проведення операції, а також фінансовим моніторингом. Транснаціональний характер відповідних схем зі свого боку робить міжнародне співробітництво важливою умовою їхнього належного виявлення, документування та розслідування. Водночас поєднання зазначених механізмів формує превентивний потенціал системи, даючи змогу виявляти нетипові зв'язки й ризики незаконного обігу анатомічних матеріалів ще до завершення трансплантаційної процедури.

Для України зазначені підходи обумовлюють доцільність подальшого вдосконалення ст. 143 КК України з урахуванням положень Конвенції Ради Європи проти торгівлі людськими органами, насамперед у частині повноти кримінально-правового охоплення різних етапів незаконного обігу органів і врахування ролі окремих його учасників. Водночас імплементація міжнародного досвіду не повинна зводитися до механічного відтворення зарубіжних моделей, а має враховувати особливості національної системи трансплантації, умови воєнного стану, транскордонний характер відповідних діянь і підвищену вразливість окремих категорій населення.

Отже, пріоритетним для України є формування цілісної моделі протидії незаконній трансплантації, у якій кримінально-правові засоби поєднуюватимуться з превентивним контролем, простежуваністю походження анатомічного матеріалу, фінансовим моніторингом, професійним наглядом і міжнародним інформаційним співробітництвом. Результативність такої моделі доцільно оцінювати не кількістю зареєстрованих або розслідуваних кримінальних правопорушень, а передусім її здатністю перешкоджати потраплянню незаконно отриманих органів до легальної трансплантаційної системи, своєчасно виявляти ризикові практики та встановлювати всіх учасників транснаціональних схем. Саме така орієнтація дає змогу поєднати міжнародні стандарти з національними механізмами правового регулювання та сформувати більш цілісну систему кримінально-правового й кримінологічного реагування на незаконний обіг анатомічних матеріалів людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гринчак С. В., Гринчак А. А. Reforming Criminal Responsibility for Illegal Trafficking in Human Anatomical Materials in the Context of the European Integration of Ukraine. *Problems of Legality*. 2022. № 159. Р. 82–104. DOI : <https://doi.org/10.21564/2414-990X.159.267391>
2. Жерж Л. А. Імплементація в Україні позитивного зарубіжного досвіду запобігання злочинам, пов'язаних з незаконною трансплантацією. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2020. Т. 2, № 14. DOI : <https://doi.org/10.21564/2311-9640.2020.14.218810>
3. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 15.11.2000. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text

4. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
5. Луценко І. Г. Російсько-українська війна як фактор, що живить торгівлю органами: кримінологічний аспект. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2024. № 2. С. 38–44. DOI : <https://doi.org/10.34015/2523-4552.2024.2.05>
6. Матвеев О. В. Міжнародно-правове регулювання протидії незаконній торгівлі органами людини. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2026. Т. 4, № 94. DOI : <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2026.94.4.23>
7. Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності. 2000. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_791
8. Budiani-Saberi D. A., Delmonico F. L. Organ Trafficking and Transplant Tourism: A Commentary on the Global Realities. *American Journal of Transplantation*. 2008. Vol. 8, No. 5. P. 925–929. DOI : <https://doi.org/10.1111/j.1600-6143.2008.02200.x>
9. Council of Europe Convention against Trafficking in Human Organs. CETS No. 216. Santiago de Compostela, 25 March 2015. URL : <https://rm.coe.int/16806dca3a>
10. Danovitch G. M., Chapman J., Capron A. M. et al. Organ Trafficking and Transplant Tourism: The Role of Global Professional Ethical Standards – The 2008 Declaration of Istanbul. *Transplantation*. 2013. Vol. 95, No. 11. P. 1306–1312. DOI : <https://doi.org/10.1097/tp.0b013e318295ee7d>

Дата надходження статті: 04.07.2026

Дата прийняття статті: 11.08.2026

Дата публікації статті: 14.09.2026